

ELEMENTI BIZANTSKE HIMNOLOGIJE U HRVATSKOGLAGOLJSKOJ HIMNI

H(RB)ST)B V(B)SKR(B)SE IZ MRTVIHB

Marija PANTELIĆ, Zagreb

Himnu je otkrio, objelodanio i pokušao naći njene izvore Vinko Premuda. Budući da je za 1. strofu ustanovio da ona odgovara istočnom uskrsnom troparu, a da 5. i 6. kitica dolaze kao stihire (stihovi) na »Hvalite« (Pohvale po početku ps 148 i 150) na uskrsnoj jutarnjoj službi istočnog obreda, Premuda nije proveo analizu njene strukture, sadržaja, leksika i stiha, niti je uputio na izvore ove hrvatskoglagoljske himne, premda je upozorio na njenu veliku starinu.¹ Danas, nakon 40 godina, kad obilujemo štampanim izvorima i većom bibliografijom stručnih radova iz toga područja, nastojat ćemo odrediti njene izvore i približiti se vremenu njena postanka, što će biti predmet ove radnje.

Najstariji elemenat bizantske himnologije jesu manji samostalni stihovi prozvani po svojoj muzikalnoj ulozi troparima (od *tropos*, način pjevanja), a umetali su se među stihove psalama.² Drži se da ih je počela ubacivati među psalme antiohijska crkva. Ove se interpolacije zapažaju tokom 4, 5. i 6. st. U Carigradu ovaj novitet pripisuju sv. Ivanu Zlatoustom (4. st.), ali nije sigurno da li mu je on i izumitelj ili ga je samo uveo u carigradsko bogoslužje. U istočnom pjesništvu (bizantskom i slavenskom) tropari — te najstarije samostalne crkvene pjesme najmanje od jedne strofe — dobili su svoj naziv:

a) prema *sadržaju*: *uskrsni* (anastasimon prema ps 67,1), *bogorodičin* (theotokion) itd.;

¹ V. Premuda, Uskrsna sekvencija. Vjesnik Staroslavenske akademije za god. 1912. Krk 1913, 44 i 123 (Dodaci i dopunji); isti, Staroslavenska sekvencija Hrist vaskrse. Sv. Cecilija 21, 1927, 164—166.

² J. Pavić, Liturgika (grčko-slavenskog obreda). Zagreb 1961, 26. (skripta).

b) prema *muzičkoj* karakteristici: 1. *tropari*. Ovakvo prerađiva-nje psalama u ritmičkoj formi, gdje metrička osnova nije bila dužina i kratkoća sloga (kvantitet) nego naglasak i broj slogova, dakle sila-bičko-tonski metar zajedno s pjesničkim figurama, biranim riječima i svečanim stilom, dalo je početke samostalnog pjesničkog stvaranja tzv. himni. Ali, budući da su se te pjesme recitirale uz neku odre-đenu melodiju, to su se prema načinu izvođenja te pjesme prozvale općenito troparima. Prvi spomenici ove vrste potječu iz 5. i 6. st. 2. *antifoni*, ako se te pjesme pjevaju naizmjenično. Takav je običaj nastao već krajem 2. st. u Siriji. Antifonalno je pjevanje uveo u Ca-rigrad sv. Ivan Zlatousti 390. god. A po svom sadržaju, ako tropar sadrži ideju blagdana, odgovara antifoni u latinskoj liturgiji.

c) prema *mjestu i položaju*: ako se tropar umeće među stihove jednog psalma, onda se zove *stihira* (stihera). Stihire su dobile još posebno ime prema početnoj riječi psalma kojemu su se dodavale.³

Služba pojedinih tropara u istočnom bogoslužju: 1. on prati procesiju (na Uskrs, kod krštenja, kod ulaska patrijarhe u crkvu na liturgiju); kod jutarnje od polaska iz predvorja bazilike do lađe; nedjeljom je umetnut ispred svakog stiha ps 118; 2. prati jednu ceremoniju (klanjanje Križu i koplju); 3. prekida čitanje; 4. dolazi na kraju Večernje, što je vjerojatno ostatak stare završne procesije; 5. umetnut je između stihova psalma u oficiju (pjeva se čitav na početku psalma i iza Slava Ocu, a iza svakog retka samo konačna fraza); 6. on je treća antifona kod jedne stacije na procesiji.⁴

1. *Struktura himne*. Hrvatskoglagoljska himna sastoji se od 4 istočna tropara uskrsnog ciklusa: 1. *uskrsnog* (eksplikacija uskrsnuća: navje-štaj, značenje i posljedica): *H(rbst)v vskr(v)se iz mrtvihv*; 2. uskrsnog (treći) tropara II glasa (sadržaj iz Evanđelja) koji se nekad pjevao u srijedu iza Uskrsa,⁵ zatim na Večernji Vel. petka, na uskrsnim Laudama⁶ i na III nedjelju po Uskrsu: *Muronosicamv ženam'. pri grobi prist(a)v' anj(e)lv*; 3. tropara kod klanjanja Križu na III nedjelju korizme ili na blagdan Uzvišenja sv. Križa na 14. IX: *Križu tvoemu poklanaem se G(ospod)i* što odgovara antifoni latin-skih misala kod adoracije Križu na Vel. petak. Ova su 3 tropara vrlo stara, jer ih spominju ili donose rukopisi tipika carigradske

³ Isti, o. c. 33—34.

⁴ J. Mateos, *Le Typicon de la Grande Église*. Ms. Saint-Croix no 40, Xe siècle. *Orientalia christiana analecta* 166 t. II. Roma 1963, 323—325.

⁵ Isti, o. c. 101.

⁶ E. Mercenier, *La prière des églises de rite byzantin*. T. II. *Monas-tère de Chevetogne-Belgique* 1948, 278.

Velike Crkve iz 10. st.⁷ 4. tropara (II stihira): *Pridite, Likui* koji donosi Hilendarski Stihierarij iz 12. st. f. 70^v,⁸ a i ostali ćirilski triodi (cvjetni) kao: IV d 107 JAZU f. 171^r (makedonske redakcije) i IV d 4 f. 372^r (srpska redakcija). Naime, grčke i slavenske pjesme za pomične blagdane sabrane su u zbirci Triod posni (korizma) i Triod cvjetni (od Uskrsa do Duhova). Tropologij sadrži pjesme za nepomične blagdane.⁹

Vrlo je zanimljiva 2. strofa: *Veselite se nebesa i radui se zemla* kojoj je jezgra omiljela literarna istočna tema: silazak Kristov u ad. Ovoj strofi nisam našla grčki predložak, a od slavenskih rukopisa, koje sam mogla konsultirati u Zagrebu, donosi je čitavu s a m o kodeks IV d 107 JAZU f. 171^v makedonske redakcije vjerojatno iz poč. 13. st., za koji prof. Mošin ističe: »Rukopis predstavlja dragocjenost kako za liturgiste (jer je gotovo potpun, a sadržava više zanimljivih odstupanja od običnog teksta), tako i za paleografe, a i za historičare ornamenta. On predstavlja naročitu vrstu skraćenog trioda koji je stariji, a nastao je vjerojatno u vrijeme solunske Braće. Porijeklo vuče od naročitih grčkih tekstova koji nisu ušli u štampane triode.«¹⁰

Spomenuti tropari i stihire govore o pobjedi i radosti nad Kristovim uskrsnućem kojim je uništio smrt, a ljudima vratio besmrtnost. Ali zalag Uskrsnuća bio je Križ, pa je njegov časni spomen usko povezan s proslavom Uskrsnuća. Zato i naša himna izražava na kraju poklon i poštovanje Križu: *Nad vsěmi drěvi kedarb . ti edin' prěviši esi . s(ve)ti Križu . na nemže živ(o)tb mira pně . . .* i istočnim troparom koji se pjeva uz poklon Križu: *Križu tvoemu poklanaem se G(ospod)i . . .* Prema tome se naša uskrsna himna uglavnom sastoji od najstarijih elemenata bizantske himnologije: tropara, odnosno stihira. (Cf. rekonstrukciju himne str. 56—58 i njene faksimile tab. 1—2).

2. *Idejna analiza sadržaja.* Da bismo mogli lakše uočiti starinu pjesničkih elemenata od kojih se sastoji glagoljska uskrsna himna, trebat će se analizirati idejna, biblijsko-teološka tumačenja dogmi koje ona obrađuje: uskrsnuća i silaska Kristova u ad.

⁷ J. Mateos, o. c. 95, 40—41, 115.

⁸ *Fragmenta Chilandarica palaeoslavica. A Sticherarium. Monumenta musicae byzantinae.* Vol. V. Copenhagen 1957, 70^v.

⁹ J. Pavić, Grčki crkveni pjesnik Romanos. Bogoslovska smotra VIII. Zagreb 1917, 4.

¹⁰ V. Mošin, Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije I dio. Zagreb 1955, 147, 212—213.

a) Uskrsnuće, vskrsenie, resurrectio sadrži prema Sv. pismu dvije smisaone kategorije: 1. uskrsnuti znači ili ustati iz sna ili iz groba. Ovo se značenje najčešće susreće u Sv. pismu i u apokrifima. Cf. Dan XII, 2; Ps 88,11; II Mach XII, 43,44; 7,9,14; 2. uskrsnuti znači oživjeti mrtve, dati opet život. Cf. Os VI, 3; Is XXVI, 19; Ez XXXVII, 1—14; Dan XII, 2. Jedini Bog daje život mrtvima. Kristovu pouku o uskrsnuću mrtvih prikazuje najkompletnije evanđelista Ivan V, 28; VI, 53—54; a Kristovu moć uskrisivanja prikazao je u ganutljivoj povijesti Lazareva uskrsnuća opet sv. Ivan XI, 1—14. Upravo Kristove riječi: Ja sam uskrsnuće i život (Joan XI, 25) tumači sv. Pavao (I Cor 15, 22—26): Krist je uskrsnuo da uništi smrt i da objavi naše vlastito uskrsnuće,¹¹ a iste misli u pjesničkom obliku naviješta i stari uskrsni tropar na početku naše uskrsne himne:

*H(rbst) vskr(v)se iz mrtvih
semrtiju na semr(v)tv nas'tupi.
grobnim život' darova.*

Eksplikaciju ovog radosnog tropara pobjede nad smrću i našeg uskrsnuća i besmrtnosti donose stare poljsko-češke parafraze ovog staroslavenskog tropara koje predstavljaju najstarije zapadnoslavenske stihove u dvije varijante: jedna slavenska (starija s primjenom 3. lica: *wstał je*), a druga latinska (mlađa: *surrexisti* s 2. licem, češki: *vstal si*).

Istraživači staropoljske i staročeške uskrsne himne *Bóg wszechmogący* i *Buóh všemohúci* u kojima je treća strofa:

Chrystus z martwych wstał je,
ludu przykład dał je,
eż nam z martwych wstaci,
z Bogiem krolewaci. (VIII, 66)

Christ ist erstanden
gewaerliche von dem Tôt,
von allen sînen Banden
ist er erledigôt. (VIII, 80)

Jesu Kriste, vstal si,
nam na příklad dal si,
žet nam z mrtvych vstati,
s tebu přebyvati. (VIII, 79)

Christe, surrexisti,
exemplum dedisti,
ut nos resurgamus,
et tecum vivamus.¹² (VIII, 80)

¹¹ Dictionnaire de Théologie catholique 13. Paris 1937, col. 2509—2511; 2538.

¹² A. d. Stender-Petersen, Zur Geschichte der ältesten polnischen Auferstehungshymne. Scando-slavica VIII. Copenhagen 1962, 65—87; H. Birnbaum, Zu den Hymnographie bei den Westslaven. Scando-slavica XI, Copenhagen 1965, 69—92.

složili su se u zaključku da su sve ove varijante parafraze grčkoga tropara, odnosno njegova staroslavenskoga prijevoda: *H(r̄st)̄b vskrese iz mrtvih*'. Osim toga upozorili su da poljski *przykład*, češ. *příklad* odgovaraju lat. *exemplum* i upućuju na istu genezu. Ipak primjena 3. l. *wstał je*, njem. *ist erstanden* mjesto češkog *vstal si*, lat. *surrexisti* govori o dvije paralelne parafraze: jedna slavenska, a druga latinska, koje su jedna na drugu utjecale. Varijante s upotrebom 3. l. prema grčkom *χριστός ανέστη ἐκ νεκρῶν* predstavljaju stariji predložak od latinskoga. Ovaj paralelizam u 10 poljskih himni može se pratiti od 1365—1571. (Scando-slavica VIII, 78). Zatim češke i njemačke varijante (VIII, 79—81) imale su odjeka i u uskrсноj pjesmi kajkavskih Hrvata u predzadnjoj strofi pjesme: Kristus je gore ustal...

Kristus gore stavši
nam na peldu davši,
da bismo izstajali
z Bogom prebivali.¹³

Prema tome ova kajkavska strofa odgovara latinskom tekstu kao i 3. strofi češke uskrсне himne *Buóh všemohúci*. Zanimljivo je da je u svatojanskom Kancionalu tekst ove češke pjesme stavljen pod melodiju kajkavske uskrсне pjesme: *Kristuš se je gore stal*, poznate iz Cithare octochorde, a raširene po cijelom zapadnom kršćanstvu još u 13. st.¹⁴

b) Doktrina Kristova silaska u ad. Dvije su teorije o toj nauci živjele u isto vrijeme kod crkvenih otaca. Jedni su pristajali uz mišljenje da je Krist u vrijeme od časa svoje smrti pa do uskrснуća išao propovijedati dušama u pakao evanđelje prema Petrovoj poslanici (I Petr 3, 18—20 i 4, 5—6), a drugi su u silasku gledali pobjedu nad đavlom i oslobođenje ljudi. Prvu je teoriju prihvaćao više Zapad (danas je sadrži istočni tropar o sv. Ivanu), a drugu je njegovao više Istok. Papa Grgur Veliki (590—604) je dvaput osudio doktrinu propovijedanja i egzaktno protumačio motiv silaska: oslobođenje pravednika i svetih. Tako se vjerovalo od 7—11. st.¹⁵ Silazak je bio divna tema koju je obogatila mašta kršćanskih umjetnika mnogim literarnim i ikonografskim djelima: Nikodemovo evanđelje

¹³ Cithara octochorda. Viennae 1701, 237.

¹⁴ F. Dugan, Češka uskrсна pjesma u rukopisu iz Žiča. Sv. Cecilija 21, 1927, 206—208.

¹⁵ H. Quilliet, Descente de Jésus aux enfers. Dictionnaire de Théologie catholique IV. Paris 1939, col. 592, 594, 602.

(5. st.) i Epifanijeva homilija o silasku (7. st.) daju lijepe prizore i slike Kristove pobjede i uništenja paklenog carstva; freska silaska u crkvi sv. Klementa u Rimu (9. st.) inspirirana je Nikodemovim evanđeljem: Krist okružen slavom i križem, oružjem triumfa u ruci, a demon pod njegovim nogama, pruža ruku Adamu kojemu pomaže izaći iz paklenog boravka. Iz ovog tipa ikonografije rodila su se dva različita načina daljnjeg prikazivanja silaska: 1) više orijentalni tip silaska gdje oslobođenje pravednih postaje njihovo uskrsnuće. Prema tome je to izlaz iz obitavališta smrti više nego iz pakla odakle je Krist izveo pravednike. Ovaj se tip još i danas susreće u ruskim ikonama (anastasimon — uskrsnuće); 2) pretežno zapadni način nastavlja prikazivati oslobođenje pravednika naglašavajući Kristov karakter pobjede nad smrću i đavlom,¹⁶ kako je to učio sv. Pavao i stari crkveni, naročito istočni oci.

Upravo tako slika silazak 2. strofa naše himne koja na psalamski način poziva na radost nebo i zemlju i njihove stanovnike, a kidanje okova crta i ps 106,14,16, što znači Kristovu pobjedu i oslobađanje duša za razliku od istog teksta Ohridskog trioda IV d 107 koji aludira na *uskrsnuće* oslobođenih: *Qzi že okovaniq rěšitb .i podaq životb*.¹⁷ Ovako crta silazak i apokrifno Nikodemovo evanđelje, kako smo to sprijeda naglasili. Doslovno značenje uskrsnuća Adama i pravednih kod Kristova silaska pozna Fraščićeve psaltir iz 1463. god. na više mjesta kod tumačenja pojedinih psalama (Fraščićeve psaltir se podudara s ćirilskim Bolonjskim psaltinom kojeg se postanak može staviti između 1230. i 1241).¹⁸ Tako ps 39,3 ima tumačenje: *H(r'st)ъ iz' groba vskr'sb sa vskr'esi Adama iz' ada ... f. 36a*; ili: *Dečeri c(ěsa)rъ g(lagole)t' d(u)še s(ve)tih' eže vskr's'nuše s(a) H(r'sto)mъ. čas't bo H(r'st)u velič vskr'snuti iz' mrtvih' i vskr'ěsiti duše s(ve)tih'*. ps 44,10, f. 42c.¹⁹ Također i *va adova vrata* naznačuje obitavalište ili stanje duša iza smrti koje se u Sv. pismu bez razlikovanja zove adam, grobom, podzemljem ili paklom, vrata paklena (adova vrata). *Na adova vrata* u Ohridskom triodu uključuje ideju o borbi koja će se ovdje odvijati prema kasnijim literarnim predodžbama prije

¹⁶ Isti, o. c. 605—611.

¹⁷ Dati život prema tumačenju teologa znači uskrisiti nekoga, oživjeti mrtvog cf. notu 11. O jezičnim osebinama kodeksa cf. V. Mošin, Ćirilski rukopisi JAZU, I, 147.

¹⁸ Isti, O periodizaciji rusko-južnoslavenskih književnih veza. Slovo 11—12, 1962, 79.

¹⁹ J. Ham m, Psalterium Vindobonense. Der kommentierte glagolitische Psalter der Österreichischen Nationalbibliothek. Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung XIX. Wien 1967.

ulaska u pakao. Prema tome najstarija eksplikacija dviju doktrina: Kristova uskrsnuća i njegova silaska u ad, gdje se u našoj glagoljaškoj himni dodaje još klauzula iz prvog tropara, a koja potkrepljuje Kristovo i naše uskrsnuće: *vskrse iz mrtvihъ grobnimъ život' darova*, jednako se primjenjivala na Istoku i na Zapadu prije raskola u 11. st. i mogla bi nas uputiti na same izvore. Samo prihvaćanje tropara u bizantsko bogoslužje može se pratiti od sv. Ivana Zlatoustog (306—390), koji uvodi tropare i antifone u bogoslužje, preko darovitog crkvenog pjesnika kanonâ, naročito uskrsnog, sv. Ivana Damašćanskog (+ 749),²⁰ do carigradskih Tipikona 10. st. gdje su označeni ili zapisani tropari iz naše himne.²¹ Prema tome morala su ih poznavati i sv. braća Ćiril i Metodije u 9. st. i sastaviti od njih himnu za proslavu uskrsnuća, ako već nije postojala takva himna i u bizantskom obredu. No za samo autorstvo sastava i prijevoda iznijet ćemo još nekoliko argumenata.

3. *Pregled leksika starijeg fonda.* Kako naša himna proslavljuje centralnu kršćansku dogmu Kristova uskrsnuća, na koju aludiraju starozavjetni psalmi, naviještaju ga evanđelja i tumače apostolske poslanice, to će se u troparima hrvatskoglagoljske himne, koji sadrže svetopisamsku jezgru, moći uočiti starije leksičke pozicije. Njih ćemo usporediti s istim mjestima iz knjiškog repertorija solunske Braće: *Psaltira* (Sinajski psaltir i Euhologij iz 11. st. — Sp i Se), *evanđelja* (Marijinsko, 11. st. — Ma, Ostromirovo, 11. st. — Ostr), *apostola* (Ohridski, 12. st. — Ohr), *homilijara* (Kločev 10—11. st. — Cloz, Suprasaljski, 11. st. — Supr, Mihanovićev, 13. st. — Mih). *Nastupiti*, *πατεώ*, *calcere*, ps 90,13: Se, Ma; *grobnimъ* (metaforičko, preneseno značenje), *δ ἐν ἄδου*, *mortuus*: Ohr 99a, 6 (I Petr III, 19; IV, 6); *vladika*, *δεσπότης*, često povezan s imenicom gospodъ, Богъ: Cloz, Supr; *izvoliti*, *ἔδοξεν*, *velle*: Se i Ćirilov *Translatio s. Clementis*; *v adova vrata*, *πύλαι ἔδου*, *portas inferi*: Ma, Ostr, Cloz, Supr; *rastrzati*, *διαρήγνυμι*, *scindo*: Ma, Ostr; *muronosice ženi*, *μυροφόρος*, *unguentum ferens*: najstarija starosl. potvrda dolazi u Hilendarskim fragmentima iz 12. st. f. 70^v. Glagoljski spomenici hrv. redakcije kao i najstariji glagoljski spomenici imaju prvi izraz *dostoino estъ*, *dignum est*, a mlađi: *podobno estъ*,²² *istlěnie*, *φθορά*,

²⁰ E. Mercenier, o. c. 269—277.

²¹ J. Mateos, o. c. T. I, 26—27; T. II, 94—95.

²² St. Kuljbakin, *Paleografska i jezička ispitivanja o Miroslavljevu evanđelju*. SKA, Posebna izdanja LII, Sremski Karlovci 1925, 79.

corruptio: ps 15,10 Sp, ŽK 18,12; *viděnie*, *θεα*, *ὄψις*, aspectus: Supr; *ženi blagověstnice*, *εὐαγγελίστρια*, evangelium docens: Mih, Fra Chinema potvrde u hrvatskoglag. spomenicima; *celovanie*, *ἀσπασμός*, salutatio: Ostr, Cloz I, Supr, Mih;²³ *likovati*, *χορεῖν*, saltare: Supr; *kedarь*, *κέδρος*, cedrus: Sp 103,16, Eccli 24,17. Citirani leksički materijal podudara se s rječničkim fondom knjiškog opusa solunske Braće: psaltira, evanđelja, apostola, homilijara i Žitja Konstantina. Za pridjev *grobniъ* u prenesenom značenju *mrtvima* moglo bi se reći da je invencija Ćirilova ili Metodijeva, jer je u tom figurativnom značenju citiran j e d i n o u apostolu, odnosno u homilijaru koji aludira na isto mjesto iz Petrove poslanice (Supr 461,10); *blagovęstvovaše*, i *grobъnymъ B(o)ga javlъša sę plъtiq* (I Petr 4,6 — Ohr 99a,6); *ęko vъ tьmněhъ ložesněhъ H(risto)sa propovędaę grobъnymъ vъsěmъ* (Supr 461,10).²⁴ Radi se upravo o spornom mjestu prema kojemu su neki crkveni oci tumačili silazak Kristov u ad, kako smo naprijed vidjeli.

4. *Gramatičko-stilska struktura himne.* Kod analize sastava naše himne uočili smo tropare i stihire, najstarije istočne pjesničke elemente, porijeklom vezane uz psalme, koji imaju svoj posebni pjesnički ritam. Naime, kod psalama ne dolazi u obzir metrička zakonitost klasične poezije (kvantitet), niti silabičko-tonski metar kao kod crkvene bizantske poezije ritmičke forme, nego kod njih prevladava *ideja* koja svojim različitim sadržajnim nijansama daje ritam pojedinom psalmu.²⁵ Tako je i u prvoj strofi uskrzne himne izražena u svakom versu po jedna misao: a) navještaj uskrsnuća; b) pobjeda nad smrću; c) eshatološka misao vjere u uskrsnuće mrtvih.

Niz ovih misli povezuje isti subjekt. Radnje su izrečene istom gramatičkom kategorijom, aoristom perfektivnih glagola, koji daju semantičku sliku završene aktivnosti. Sažete rečenice poput sentencija, u kojima pridjev-atribut ostaje bez imenice (iz mrtvih', *grobniъ*) ili obratno (semrtiju), kao da se bez predaha nižu radosne vijesti. Poznata je postpozicija atributa prema grčkom i latinskom:

²³ Isti, o. c. 82 citira sinonim *lobъzanie* kao stariji, premda Vb₃ brevijar iz 15. st. donosi u rubrici, gdje se nalazi kroatiziraniji tekst, stariju riječ prema Kuljbakinu: *vsі ljudi...lobižut' s(ve)ti križъ...drugъ druga lobizae g(lago)letъ*, a u samoj bi himni prema njemu bila mlada riječ.

²⁴ Slovník jazyka staroslověnského 8. Československá akademie věd. Praha 1964, 436.

²⁵ P. Vlašić, Psalmi Davidovi I. Uvod. Dubrovnik 1923, 14; J. Ham m, Zur Verskunst Konstantin-Kyrills. Slavische Forschungen 6. Cyrillo-Metho-diana. Köln — Graz 1964, 382—392.

B(og)ъ n(a)šъ; B(o)ga ishodeća; ot črtoga svoego; Križu tvoemu; vskrsenie tvoe; vskrsenie G(ospo)dne; smrtiju svoeju. Ali, kad se naglašava kvalitativnost, atribut dolazi ispred imenice: *Nad vsěmi drěvi; s(ve)ti Križu; s(ve)toe vskrsenie.* U ostalim strofama 10 imperativa poziva na radost nebo i zemlju i sve što je na njima. I dok ponavljanje prve radosne strofe vodi do kulminacije radosnih osjećaja, to u posljednje dvije strofe kliktaji veselja postepeno prelaze u poštovanje i poklon Križu, zalogu pobjede i uskrsnuća. Tri imperativa pozivlju prisutne na adoraciju Križa: *Križu tvoemu poklanaem se G(ospod)i i s(ve)toe vskrsenie tvoe proslavljaemъ. Pridite pokloněm se H(r̄sto)vu vskrseniju.* Vokativima se općenito apostrofiraju: *nebesa, zemla, ženi blagověstnice, Erusolime, s(ve)ti Križu, G(ospod)i.* Osim gramatičkih izražajnih mogućnosti pjesnik je iskoristio prvo mjesto u rečenici za naročito akcentuirane riječi: *Muronosicamъ ženam' pri grobi prist(a)v' anj(e)l gla(gola)še... ili: Likui. igrai. veseli se Erusolime itd.*

Iza jezgrovito najavljene doktrine u prvom troparu druga strofa u obliku monologa obrađuje motiv silaska u ad, gdje također dolazi do izražaja Kristova božanska moć. Sam način oslobađanja pravednih posuđuje pjesnik iz psalma 106,14: *I izvede ję is tьmy i sěni smьr̄tьny. I ozy ihъ prětr̄bže* Sp,²⁶ i zaključuje strofu prvim i posljednjim versom uskrsnog tropara.

Iza ada dolazi pjesnik, prema kronološkom redu događaja, na zemlju i crta neobična zbivanja kod groba. Tu se odvija anđelov govor ženama, ali pjesnik ne stavlja u usta anđelu riječi iz evanđelja, nego se služi figurom ritmičkog paralelizma — antitezom, kojoj je drugi vers uzet iz psalma 15,10, gdje je ocrtano svojstvo Kristova čovječjeg tijela koje nije mogao zahvatiti trulež: *H(r̄st)ъ že ist'ľeniju ěvi se tujbъ,* prema: *ni dasi prěpodobьnomu svoemu viděti ist'ľěnbě,* što drugim riječima znači da je Krist uskrsnuo, a to nastavlja naviještati refren uskrsnog tropara.

4. strofa crta kulminaciju radosnog uzbuđenja, jer anđeo nalaže ženama da prošire radost uskrsnuća po Jeruzalemu (prema pjesničkom izrazu u ps 73, 2 Sion označuje ne samo jerusalemski hram nego čitav grad i njegove stanovnike).²⁷ Pjesnik u ljestvici niže i ističe u poruci gradu (apostolima): *celovanie i radostъ. i vskrsenie*

²⁶ II Brižinski spomenik kad govori o željeznoj materiji, ključevima, upotrebljava isti glagol: *i želězni kl'uči ję rastrgahъ.* Cf. J. Pogačnik, II Brižinski spomenik kot literarnozgodovinski problem, Slovo 14, 1964, 97.

²⁷ Enciclopedia cattolica XI. Roma 1953, col. 711—712.

G(*ospo*)dne, a zatim u klimaksu pozivlje na radost Jeruzalem kad bude ugledao uskrsnulog Krista kojega — prema ps 18,6 — poređuje sa zaručnikom. Naime, prema izraelskom običaju, osvanuo bi zaručnik na dan svadbe s vijencem na glavi, a psalmista ga gleda kao jutarnje sunce koje se na izlasku pojavljuje iza gore kao okruženo svijetlim vijencem.²⁸ Iza ovog slikovitog poziva na radost slijedi refren koji jasno izriče trostruke razloge veselju.

Himna završava čašćenjem i adoracijom Križu. Taj obred klanjanja pravom drvu Križa obavljao se u 4. st. u Jeruzalemu na Vel. petak, kako ga je opisala hodočasnica Eterija (4. st.). Ceremonija se povezuje s kultom Križa iz doba Konstantina i njegove majke sv. Jelene, što svjedoče mnoge legende iz 5. st. Dok su se svećenici i puk klanjali, pjevao je kor prijekore (*improperia*) ili druge stihove. Ovo je svečano klanjanje preneseno u Rim za vrijeme pape Honorija I (625—638), a svetkovina njegova uzvišenja (14. IX) za orijentalnog pape Sergija I (687—701).²⁹

5. strofa uzvisuje plemenito stablo koje je poslužilo za križ: *Nad vsēmi drēvi kedarb. ti edin' prēviši esi s(ve)ti Križu. na nemže živ(o)tb mira pnē.* Rečenični naglasak pada na imenicu kedar, drvo, na kojem je visio život svijeta. Ponavljanjem etimoloških figura: *na nemže živ(o)tb mira pnē. na nemže H(rbst)tb pobēdi semrtb. semrtiju svoeju semrtb pobēdi* naglašava se Kristova pobjeda nad smrću. Trostrukim aleluja daje se oduška radosti nad Kristovim zaslugama po kojima će čovjek vječno živjeti. Aleluja — kao i prvi dio strofe — podsjeća na neka mjesta iz zapadnog obreda adoracije Križu na Vel. petak u misalima, i to na 8. strofu Venancijeve himne (oko 568) »Pange, lingua, gloriosi.«

*CruX fidelis, inter omnes,
Arbor una nobilis,
Nulla silva talem profert . . .*³⁰

i na trostrukom uzvik kod otkrivanja Križa: *Ecce lignum Crucis, in quo salus mundi pependit.* Apostrofiranje cedra, koje izostavlja

²⁸ P. Vlašić, o. c. 13.

²⁹ E. Mercenier, *La prière des églises de rite byzantin.* Édition de Chevetogne II, I, 1953 i 1965, 109.

³⁰ W. Bulst, *Hymni Latini antiquissimi LXXV.* Heidelberg 1956, 17—18, 128.

Venancij Fortunat Honorij, biskup u Poitiers-u, znameniti pjesnik prekrasnih himana u čast Križu (*Vexilla Regis*), aludira na sveto-pisamska mjesta o cedru kao u ps 103,16, *Eccli* 24,17 itd.

Ipak uz naprijed spomenuto povezivanje sličnih elemenata iz teksta adoracije Križa u latinskim i glagoljskim misalima, dolazi čitava 5. strofa glagoljaške himne kao antifona u starijim latinskim kao i glagoljskim brevijarima 14. i 15. st. na Zaharijin kantik, *Luc* 1,68—79: Blagoslovljen Gospodin Bog Izraelov... u Laudama blagdana Uzvišenja sv. Križa (14. IX):

Nada vs(ě)mi drěvi kedarь	Super omnia ligna cedrorum
ti edinь previši s(ve)ti Križu	tu sola excelsior
na nem'že živ(o)ť mira p'ne.	in qua vita mundi pependit,
na nemže H(гьst)ь pobědi	in qua Christus triumphavit,
semrťь	
semrtiju svoeju semr'ťь	et mors mortem superavit in
premože v věki. ³¹	aeternum ³²

Premda je ova strofa-antifona zapadnog porijekla, ipak adjektiv u obliku *prěviši*, *excelsior* u značenju, kad se odnosi na Boga, vrlo visok,³³ najuzvišeniji, a sačuvan u tom obliku jedino u našoj himni i u antifoni vaticanskog glagoljskog brevijara Vaticano slavo 19 (*Vt*₁₉) iz 1465. god., upućuje na starije vrijeme slavenske pismenosti. Ostali glag. brevijari koji donose ovu antifonu imaju poznatiji oblik *previš'ni*. Najstarija potvrda ovog leksema potječe iz Suprasaljskog zbornika.³⁴ Ruski citati s ovim adjektivom datiraju također iz 11. st.³⁵ U hrvatskoglagoljskim kodeksima je rijedak ovakav oblik adjektiva. Donose ga samo starije tradirani brevijari: Vid Omišljanin (VO) iz 1396, f. 364 c i Novljanski 2 (*N*₂) iz 1494, f. 197 d i to samo jedanput u sveto-pisamskom tekstu *Eccl* 5,7 u značenju *excelsior*: *ěko visokago prěviši est'* — quia excelso alius excelsior est.

³¹ Vaticano slavo 19, hrvatskoglagoljski brevijar iz 1465, g., f. 350. Fotokopije u Staroslavenskom institutu.

³² *Breviarium fratrum minorum* oko 1480, f. 481a. Rukopisni kodeks u Nacionalnoj biblioteci u Beču, sign. Ser. n. 3783. Mikrofilm u Staroslav. inst. U šarenilu poretka i autora homilija u hrvatskoglagoljskim brevijarima ovaj se lat. kodeks potpuno slaže s brevijarom Vida Omišljanina.

³³ A. Blaise, *Dictionnaire latin-français des auteurs chrétiens*, Éditions Brepols S. A. Turnhout, Belgija 1954, 323.

³⁴ F. Miklošić, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae 1862—1865, 720.

³⁵ I. I. Sreznevskij, *Materialy dlja Slovarja drevnje-russkago jazyka* II. Graz 1955, 1387, 1625.

Brevijar Vatikanski 5 (Vt₅) je poznat po prilagođivanju Vulgati pri čemu često iskrivljuje oblike. Tako Vt₅ pretvara adjektiv *previši* u adverb: *previše* (f. 178 d).

Činjenica da su svi ostali glagoljski brevijari zamijenili *préviši* sa *préviš'ni*, *previš'ni* (Ljubljanski 161 a/2, Novljanski 2, Pašmanski, Vatikanski 6, Vrbnički 4 itd.) u našoj antifoni, a ostali rječnički materijal hrvatske redakcije donosi s a m o oblik *préviš'ni* u različitim sličnim značenjima³⁶ govori o starini te riječi i stavlja možda i prijevod ove antifone s latinskoga pod prevodilačko pero sv. Braće.

Nakon pjesničke počasti samom drvu i figuralnom isticanju zasluga Križa, slijedi u posljednjoj strofi stvarna adoracija, koja je ujedno i proslava uskrsnuća. To je tropar kod čašćenja Križa na III nedjelju korizme i na Uzvišenje Križa 14. IX u istočnoj Crkvi, a u lat. misalu dolazi kao antifona iza Improperija »Popule meus« na Vel. petak.³⁷

Izgleda da ovaj tropar potječe iz Konstantinovih vremena kad se, prema nekim autorima, Križ častio na uskrsni ponedjeljak i tako je njegovo čašćenje bilo i liturgijski tijesno povezano uz proslavu Uskrsnuća. Naime, postoji tradicija da je navodno križ Kristov pronađen i izložen štovanju na Uskrs god. 326. Kad je carica Jelena sagradila na mjestu gdje je pronađen Križ baziliku Uskrsnuća i posvetila je na 13. IX 335. god., svetkovina njegova Uzvišenja prenesena je na 14. IX.³⁸ Možda je i sv. Ivan Damaščanski, koji je neko vrijeme živio u jeruzalemskom samostanu Sv. Save, preuzeo iz tog obreda iste versove, koje ima i naša himna, i interpolirao ih u jedan oveći vers na svršetku 6. ode svoga uskrsnog kanona.³⁹

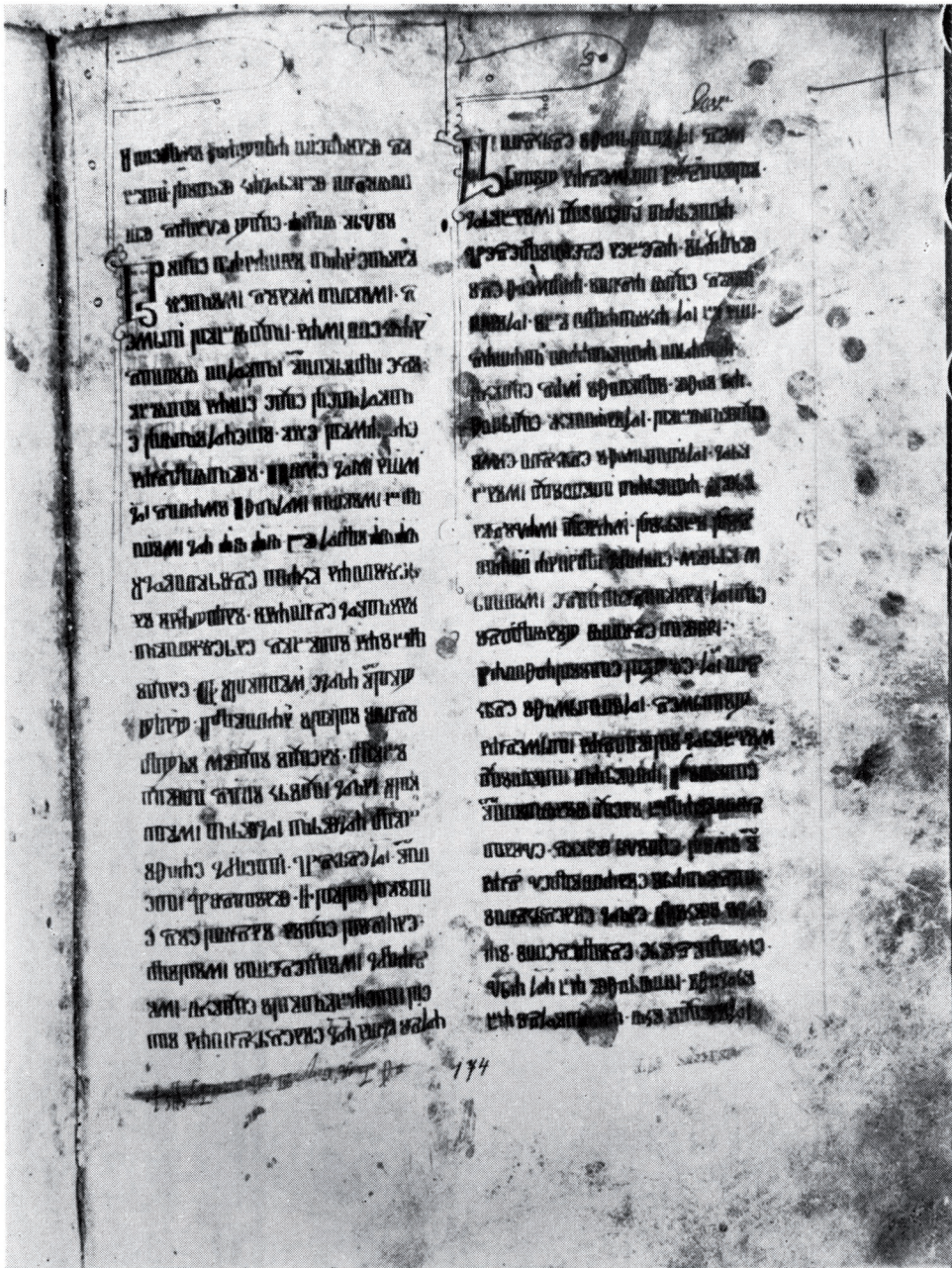
Osim prve strofe uskrsnog tropara, koji sadrži glavnu misao cijele himne i kod kojeg se može uočiti ritmički silabičko-tonski metar, kod ostalih strofa uvjetuje izražajnu konstrukciju, odnosno strofu, sadržaj i sintaktičko jedinstvo (rečenica). Naime, jedino kod

³⁶ Cf. rječnički materijal u Staroslavenskom institutu.

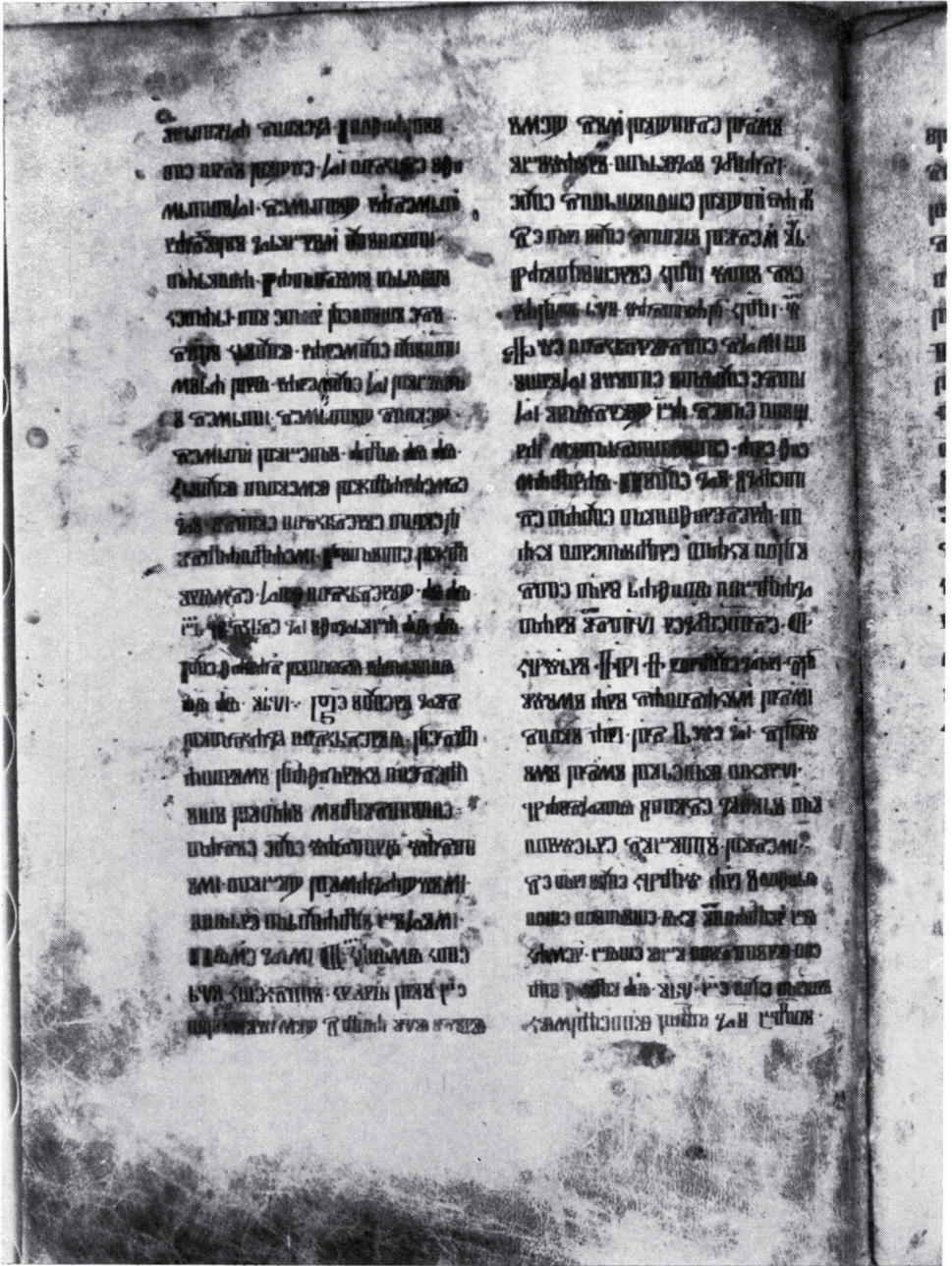
³⁷ Ipak antifona lat. misala odaje nakon adoracije Križu počast i samom drvu, što u našoj himni dolazi ispred poklona: *Crucem tuam adoramus, Domine, et sanctam resurrectionem tuam laudamus et glorificamus: ecce enim propter lignum venit gaudium in universo mundo. Križu tvoemu poklanaem' se G(ospod)i i s(ve)toe v'skršenie tpoe hv(a)limb i prosl(a)vlaem' se bo dréva radi radost' pride va v(b)s' mirb.* Novakov misal f. 95d.

³⁸ J. Straubinger, *Die Kreuzauffindungslegende*. Freiburg 1913. *Theol. Revue* 17. Münster 1918, 356.

³⁹ E. Mercenier, o. c. II, 1948, 273: *Nous adorons votre croix, o Christ, et nous chantons et glorifions votre sainte Résurrection... Venez, tous les croyants, adorons la sainte Résurrection du Christ; voici que par la croix, la joie est venue dans le monde... car, ayant souffert la croix pour nous, Il a détruit la mort par sa mort (3 fois).*

Sl. 1. Vrbnički III brevijar: Rubrika i početak himne, f. 174ab.

Sl. 2. Vrbnički III brevijar: Završetak himne s oracijom i rubrikama, f. 174cd.

versova uskrsnog tropara na čelu himne moglo bi se rekonstrukcijom staroslav. teksta tropara nabrojiti 7 slogova. Taj je broj karakterističan i u Žitju Konstantina kao i u grčkim himnama Grgura Bogoslova.⁴⁰ Pored jedinstvenog broja slogova prve strofe nema prave metrike u ostalim strofama. Kao što u psalmima *misao*, tako ovdje sadržaj oblikuje strofu, a glavna ideja, doktrina uskrsnuća dala je radosni akcenat popratnim scenama. Prva strofa-tropar jedinstveno i kratko izražava doktrinu uskrsnuća. U 2. se strofi zbog Kristove pobjede poziva na radost nebo i zemlja, a u 3. nastupa anđeo koji antitetično govori o beskorisnosti pomazanja i psalamskim simboličkim imenom Sion i Jeruzalem šalje pobožne žene u grad da objave apostolima Uskrsnuće koje je oslikano pojavom zaručnika na dan svadbe. Kako svaka strofa ostavlja reminiscenciju na psalme ili na evanđelje, to je i način izražavanja, odnosno stil naše himne sličan psalmima: ritmička proza s emocionalnim vrijednostima koje karakteriziraju i najstarije pjesnike bizantske crkvene poezije, koji su imitirali i parafrazirali psalme. Taj stil daje patinu starine i našoj glagoljskoj himni, bilo u upotrebi gramatičkih kategorija, bilo stilskih elemenata.

5. *Mjesto glagoljske himne u liturgiji.* Jutarnja molitva Uskrsa (matutinum), prema starom običaju, zajedničkom svim crkvama Istoka i Zapada, otvarala se zagrljajem i poljubcem mira.⁴¹ Uz taj »osculum paschale« odzvanjao je pozdrav: *Surrexit Dominus vere* i odgovor: *Deo gratias* ili: *Et apparuit Simoni*.⁴² Ipak izgleda da obred jutarnje proslave Uskrsnuća u istočnoj Crkvi, kako je propisan u Pentekostariju (Triod cvjetni), predstavlja vjernije od svega drugoga sigurno najstarije ceremonije koje spominju sv. Oci. U zoru Uskrsa sakupi se u crkvi kler i narod. U procesiji sa zapaljenim svijećama izlaze iz crkve. Pročitavši vani evanđelje celebrant visokim i jasnim glasom svečano navješćuje uskrsnuće troparom: *Hrst vskrse iz mrtvih* od kojeg prvi vers ponavlja kler i puk 3 puta. Kad svrše pjevanje tropara, intoniraju ga nanovo, otvore crkvena vrata i svi procesionalno uđu pjevajući tropare i ode i zaključe prvi dio jutarnjeg obreda bratskim zagrljajem koji izmjenjuje kler i puk intonirajući bezbroj puta *Hrst vskrse*. Na mnogim je mjestima zadržan obred lupanja na vratima prije ulaska u crkvu pričem se

⁴⁰ R. Jakobson, *Stihotvornye citaty v velikomoravskoj agiografii*. Slavistična revija X. Ljubljana 1957, 113.

⁴¹ M. Righetti, *Manuale di storia liturgica*. Vol. II. Milano 1955, 212.

⁴² I. P. Migne, *Patrologia Latina*. T. 202, 121.

izmjenično pjeva psalam: *Attollite portas* (23,7—10).⁴³ Neki litur-
gičari dodaju ovom opisu prizor u kojem svećenik drži zatvoreno
evanđelje s pričvršćenim križem na koricama okrenuto prema puku.
Tada se pjeva tropar: *Hrst vskrse iz mrtvih za vrijeme ceremonije*
ljubljenja Križa. Nakon toga svećenik daje poljubac mira pojedini-
načno uz navještaj: Hrst vskrse, a dotični odgovara: Va istinu vskrse
*i ljubi svećeniku ruku. Nakon toga izmijene poljubac.*⁴⁴ Uz ove
bitne elemente: navještaja uskrsnuća s pjevanjem uskrsnog tropara,
čašćenja Križa i međusobnog uskrsnog cjelova razvilo se veliko
šarenilo ceremonija kao: odvijanje procesije na uspomenu trium-
falnog silaska u limb uz pjevanje antifone: *Cum rex gloriae* (Akvi-
leja), ili *Attollite portas* (Augsburg) — što je izgleda istočni način
proslave — dok su se na Zapadu uz predstavljanje Božjeg groba
razvili već u 9. st. mnogi oblici liturgijskog dramatismā.⁴⁵

I glagoljaška himna predstavlja jednostavni način proslave
Uskrsnuća prema istočnom obredu u kojem se ističe samo ljubljenje
Križa i međusobni uskrsni cjelov uz pjevanje uskrsnih tropara u
sastavu himne. Obred se odvijao po dovršenoj Jutarnji, zapravo
poslije Lauda (Pohvala) koje su prvim imenom nazvane prema vre-
menu njihova recitiranja, pred zoru, a i glagoljski brevijar Vb₃ ima
svoju rubriku iza Lauda (što se vidi po strukturi časa) f. 174 a:
I potom' egda otpoju jutrnju. Plovan' i popi i vsi ljudi muži i ženi.
lobižut' s(ve)ti Križb G(ospo)d(a)nъ. I potomъ drugъ druga lobizae
g(lago)letъ. Vskrse H(r̄st)ъ. Otvētъ. Vistinu. A popi poite sie p̄šni
niže pisane. lipimъ i veselimъ glasomъ. ěkože i podobaetъ peti na
vskrsenie G(ospod)a n(a)š(e)go Is(u)h(r̄st)a (cf. tab. 1, f. 174 a).

Obred se završava versom i oracijom: *B(e)r(a)š. Vskrse H(r̄st)ъ*
iz groba. A(lelu)ě. A(lelu)ě. Iže za nas' pověšě na drivě A(lelu)ě.
A(lelu)ě.

Or(a)c(i)ě. B(ož)e iže ni gospodskago vskrseniě. preslavnimi
prazdniki veseliši podai milostive. da sie eže častně častimъ. toboju
pomagajućimъ. vĕrne držali bihomъ. Tĕm'e G(ospo)d(e)mъ (cf. tab.
2, 174 c).

Kad je tropar pratio neku ceremoniju (kao klanjanje Križu na
blagdan Uzvišenja, a kojemu odgovara klanjanje Križu kod proslave

⁴³ De Sanctis, Il mattino di Pasqua nella storia liturgica. La civiltà
cattolica 58, 1907, Vol. 2, 6.

⁴⁴ L. Allatius, De Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua
consensione, Coloniae 1648, citirano iz N. Nilles, o. c. 314.

⁴⁵ De Sanctis, o. c. 12—17.

Uskrsnuća), običavao se tropar pjevati 3 puta,⁴⁶ a često se upotrebljavao kao refren kondacima koji je na velike blagdane pjevao puk.⁴⁷

Ako u ovu shemu ceremonije proslave Uskrsnuća stavimo našu himnu, i ako uzmemo u obzir naprijed ispisanu rubriku kao i rubriku: *Na vzapiite pojuće* ili: *I vzapiite vsi pojuće* ispred ponavljanja uskrsnog tropara *Hrvstb vskrse* u samoj himni, onda smo dobili strukturu glagoljaške uskrsne himne i način njene izvedbe. Izgleda da su himnu izvodila dva kora kao i kod pjevanja oficija i to tako da je župnik (plovani) navijestio Uskrsnuće prvom strofom, zatim je 1. kor otpjevao 2. strofu; 2. kor 3. strofu, a refren (uskrsni tropar), svi, prema naprijed ispisanoj rubrici; zatim 1. kor 4. strofu; 2. kor 5, a svi refren; i napokon 1. kor 6; a župnik je završio ceremoniju versom i oracijom (1. kor: 2,4,6 — 2. kor: 3,5 i refren: 1 + svi 3 puta).

Prema tome naša glag. himna prati jednostavni obred proslave uskrsnuća, u kojem župnik sa svojim svećenstvom i pukom (Vrbnik) vjerojatno prema starom, istočnom običaju, odaju počast Križu i Kristovu uskrsnuću. Ovo je jedinstveni obred uskrsnuća koji se sačuvao jedino u Vb₃ brevijaru. Ista himna, s malim dijalektalnim varijantama, otisnuta je u Prvotisku glagoljskog misala iz 1483. među ostale dvije uskrsne sekvencije,⁴⁸ ali bez rubrike prije same himne, dok je unutar, prije pjevanja uskrsnog tropara-refrena, ostala rubrika: *Na vzapiite vsi pojuće* (2 puta).

6. *Okolo pitanja autorstva i starine.* Kako smo vidjeli, u našoj se himni može uočiti ideja i njena eksplikacija kronološkim događajima kako slijede u evanđelju: u adu, na zemlji kod groba i konačno vjekovno ponavljanje poklona Križu i Uskrsnuću. Sve je to uglavnom izraženo najstarijim elementima bizantske crkvene poezije tropara i stihira koji su se izvodili pjevanjem. U himni nema tragova stare omiljele vrste bizantskog liturgijskog pjesništva *kondaka* (kontakiona: 20—30 strofa-tropara s refren-strofom) koja je proživljavala svoje zlatno doba za vrijeme svoga tvorca i umjetničkog predstavnika Romana Meloda (6. st.). Ova je liturgijska vrsta istisnuta novom vrstom liturgijskog pjesništva: *kanonom* u 8. st. Nje-

⁴⁶ E. Mercenier, o. c. 133, 137; V. Nikolajević, Veliki tipik. Srem. Karlovci 1905, 215; S. Mokranjac, Pravoslavno srpsko narodno crkveno pojanje. Beograd 1935, 166.

⁴⁷ J. Pavić, Liturgika, 29.

⁴⁸ Radovi 6. Zagreb 1967, 94—95.

gova je shema: 9 oda prema 9 svetopisamskih kantika sabranih u zbirci Oktoih za vrijeme od Duhova do nedjelje pred mesopustom. U korizmeno i uskršno vrijeme kanoni se sastoje od 3—4 ode pa je prema broju pjesama dobila njihova zbirka ime Triod (posni i cvjetni).⁴⁹ Ipak su tropari sačinjavali važni elemenat u strukturi ovih obadviju crkvenih književnih vrsta koje su donesene i k Slavenima. Rusi su po kondacima prozvali svoje najstarije stihove kondakarnim stihovima.⁵⁰ Kada i gdje je sastavljena glagoljska himna: da li na Istoku, na grčkom jeziku, ili na Zapadu? Solunska su Braća sigurno uvela među Slavene i način proslave Uskršnuća prema carigradskom običaju. O tome govore rane parafraze tropara *Vskrše Hrst iz mrtvih* u poljskoj pjesmi *Bogurodzica* iz X ili XI st. i *Bog wszechmogacy*,⁵¹ a potvrđen je i stari običaj bizantskog uskršnog pozdrava u Poljskoj. Naime, prva sestra koja bi došla ususret pobožnoj kraljici i redovnici Kingi-Kunigundi rekla bi: *Surrexit Christus vere*, a ona bi joj odgovorila: *Vere surrexit* i dala bi joj cjelov.⁵²

Osim naprijed citiranih jedinstvenih leksičkih potvrda u djelima koja se sve većom vjerojatnosti stavljaju pod književno pero sv. Braće kao Kločev glagoljaš (anonimna homilija) i II Brizinški spomenik⁵³ nameće se i pitanje liturgijskog pjevanja koje su oni morali donijeti Slavenima. Naime, sama njihova Žitja govore da je Konstantin (Ćiril) učio muziku na carigradskoj visokoj školi (ŽK 15), dakle da je bio muzički naobražen, a ŽK 17 pripovijeda da su Ćiril i Metodije i njihovi učenici pjevali slavensku liturgiju po rimskim crkvama.⁵⁴

Osim znakova u Kijevskim listićima, za koje neki misle da su neume zapadnog porijekla,⁵⁵ drugi podvlače njihov muzički i pro-

⁴⁹ J. Pavić, *Liturgika* 28—29; *Enciclopedia cattolica* VII, 1951, col. 31; J. Mateos, o. c. T. II, 299, 301.

⁵⁰ Cf. A. V. Pozdneev, *Stihosloženie drevnej ruskoj poezii*. Scandoslavica XI, 1965, 14, 23—24.

⁵¹ B. Havranek, *Otázka existence církevní slovanštiny v Polsku*. *Slavia* XXV, 1956, 300—305.

⁵² A. d. Stender-Petersen, o. c. 86.

⁵³ F. Grivec, *Žitja Konstantina in Metodija*. Ljubljana 1951, 112—114, Vj. Štefanič, *Novija istraživanja o Kločevu glagoljašu*. *Slovo* 2, 1953, 72—73.

⁵⁴ Fr. Grivec, *O Staroslovenski cerkveni glasbi*. *Slovo* 4—5, 1955, 105—107 i tamo nabrojenu literaturu.

⁵⁵ E. Koschmieder, *Die vermeintliche Akzentzeichen der Kiever Blätter*. *Slovo* 4—5, 1955, 5—23; isti, *Wie haben Kyrill und Method zelebriert? P. o. iz »Anfänge der slavischen Musik«*. *Slov. Akad. der Wiss. Institut für Musikwissenschaft*. Bratislava 1966, 7—22.

zodijski karakter, a treći negiraju njihov notni i pridaju jedino prozodijski karakter,⁵⁶ nema ni u hrvatskoglagoljskim spomenicima potvrda za notni sistem kod pjevanja liturgijskih tekstova. U liturgijskim kodeksima, koji još nisu s muzičkog aspekta proučeni, nalaze se u rubrikama upute među kojima se najčešće susreću: *poi v tonъ e(van)j(e)liě* što još ne pokazuje kako se ono i pjevalo. Ipak jedna rubrika u Vb₃, iz kojeg proučavamo uskrсну himnu, potvrđuje da su se hrvatski glagoljaši služili istočnim načinom pjevanja prema pjesmama u zbirci *Oktoih*, oktoehos, osmoglasnik, koja sadrži pjesme bogoslužja za svaki dan u tjednu. Osam takvih bogoslužjenja u tjednu uključivši i nedjelju pjeva se po jednom glasu pa se i zovu *glas*. Osam tjedana čini osam glasova ili jedan *stup*. Sv. Ivan Damašćanski (+749) složio je *Oktoih* i uredio osmoglasno pjevanje. Ipak je još u IX st. *Oktoih* sadržavao tekstove pjesama samo za nedjelje,⁵⁷ pa su se nadopunjavale pjesmama i molitvama, dok se konačno nisu formirale istočne liturgijske knjige u 11. st.⁵⁸

Struktura pojedinih časova u hrvatskoglagoljskim brevijarima odaje franjevačku redakciju izvršenu u 13. st. Kako u Vel. tjednu i na Uskrs ima u tekstu i pjevanju odstupanja od uobičajenog reda koji su znali napamet, to je u ovom dijelu brevijara bilo potrebno unijeti i više uputa za izvođenje oficija. Iza *Lauda* slijede prvi, treći, šesti i deveti čas kod kojih su se na Uskrs trebali pjevati psalmi, kako propisuje slijedeća rubrika: *K přěmě. k terci. k šeksti. k noně poi B(ož)e v pomoćь moju. Sl(a)va O(tъ)cu i Sinu. i meju sim' pojut se ps(al)mi običajini. v drugi glasъ. eže svršivše pojut' sa An(tifon).* Kako se i *Completorium* — *Povečernja* pjevala na Uskrs, to je trebalo odrediti: *Kumpletu p(o)v(e)li G(ospod)i bl(agoslo)vi. i potomъ. Obrati ni B(ož)e v p(o)m(o)ćь. Sl(a)va O(tъ)cu. meju sim' pojut se ps(al)mi običajini. v glas' osmi. eže svršivše rekuť. Al(elu)ě. Al(elu)ě. Al(elu)ě. v mesto a(ntifo)нъ pomilui me G(ospod)i. po sihъ p(ě)s(an)ъ. Nine otpušć(aeši) f. 174 d—175 a, brev. Vb₃. Citirane rubrike daju*

⁵⁶ R. Jakobson, *Tajna služba Konstantina Filosa i dal'nejše razvitie staroslavjanskoj poezii*. Zbornik radova Vizantološkog instituta 8/1. Beograd 1963, 151—166; i u »Lingvistika i poetika«. Nolit-Beograd 1966, 127—133; O. Nedeljković, *Akcenti ili neume u Kijevskim listićima?* Slovo 14, 1964, 25—51.

⁵⁷ J. Pavić, *Liturgika*, 21—22, 35; o pjevanju i problemima bizantskog liturgijskog pjevanja cf. A. Raes, *Introductio in liturgiam orientalem*. Romae 1947 i 1962, 252—273 i tamo navedenu literaturu.

⁵⁸ Fr. Grivec, *Pripombe k Žitju Konstantina*. Slavistična revija IV, 3—4. Ljubljana 1951, 267; J. Gošev, *Godišnik na Sofijskija univerzitet VI*. Bogoslovski fakultet XV, 1937/38, 56—69; H. G. Bek, o. c. 15.

nazrijeti prvotno, staro pjevanje psalama, vjerojatno onakvo kakvo su sa sobom donijela sv. Braća i naučila slavenski svećenički pomladak. Naime, ovaj način pjevanja ne bi bilo moguće uvesti iza raskola u 11. st. ili kasnije, da ono već nije bilo uvriježeno otprije među narodom i svećenstvom.

Kako smo vidjeli, himna sadrži jedinstvenu i logički zaokruženu cjelinu, koja ukratko iznosi smisao i događaje oko Kristova uskrsnuća. U njoj su okupljeni na jednom mjestu uskrsni istočni tropari i stihire. Jedino je 5. strofa doslovni prijevod latinske antifone za Zaharijin kantik: Blagoslovljen Bog Izraelov na blagdan Uzvišenja sv. Križa. U tim posljednjim dvjema strofama kao da je sastavljač htio postići neki kompromis između istočnog i zapadnog obreda. I premda je posljednja strofa istočnog porijekla (neki su stihovi uzeti iz oduljeg versa 6. ode uskrsnog kanona sv. Ivana Damaščanskog iz 8. st.) i kao takva ušla i u zapadni obred, ipak radosni uskrsni kliktaj *aleluja*, koji u zapadnoj liturgiji veselo odzvanja kao i u istočnoj *Hristos voskrese*,⁵⁹ ušao je na Zapadu u sastav naše himne. Naime, aklamaciju *aleluja* pjevala je rimska crkva od sv. Jeronima *samo* u uskrsnom bogoslužju. Sv. je Benedikt (oko 547) odredio da se ona pjeva od Uskrsa do Duhova, dok ju je na cijelu Crkvu proširio papa Grgur Veliki (+604).⁶⁰ U istočnoj crkvi uz radosni značaj *aleluje*, koja se upotrebljava kao prijelaz između pjevanja poslanice i evanđelja na liturgiji (misi), ona služi i kao refren kod žalosnih zгода kao npr. kod pogreba.⁶¹

I na kraju pitanje: kada je mogla biti oblikovana glagoljska uskrsna himna kakva je do nas došla? Svi strukturni elementi himne nalaze se u najstarijem bogoslužju bizantskog obreda. Jedino je 5. strofa prijevod latinske antifone za Benedictus na blagdan Uzvišenja sv. Križa. Sv. Braća su mogla lat. antifonu *Super omnia ligna cedrorum* zajedno s radosnim usklikom zapadne crkve »*aleluja*« uvrstiti u uskrsnu himnu pri dodiru s latinskom liturgijom u Moravskoj. Riječ *vladika*, koja je ostala u 2. strofi (*vladika H(r̄st)ъ B(og)ʹ n(a)šъ*), zamijenjena je u 6. sa *gospodi*, jer u posljednjoj strofi *vladika* nema apozicijsku službu kao u 2. strofi nego stoji sama, i

⁵⁹ N. Nilles, o. c. 271—272: *Iste hymnus (Christus surrexit ex mortuis...) autem a Paschate ad festum usque Ascensionis adeo frequens in ecclesiis personat, ut, notante Goario in Codin (Apud Migne PG gr. t. 175, p. 363), omnem paschali tempore laudem Deo reddendam, quemadmodum Latinis Alleluja, includere videatur.*

⁶⁰ DiAL I, Paris VI, 1924, col. 1235—1237.

⁶¹ *Dictionnaire de Théologie catholique* I, Paris 1930, 338.

kao takva imala je kod nas značenje svjetovnoga poglavara⁶² pa je istisnuta iz liturgijskih tekstova. Tako je vjerojatno pod utjecajem pjevanja antifone iz misala na Vel. petak ušla u himnu riječ gospodi mjesto vladika. Osim toga adjektiv *prěviši* u značenju lat. *excelsior-najuzvišeni* (potvrđen u Suprasalskom zborniku i u ruskim spomenicima 11. st., a u hrvatskoglagoljskim brevijarima samo u lekciji Eccl 5,7 u VO i N₂) sačuvao se samo u našoj uskrсноj himni i u istoj antifoni Vt₁₉ brevijara. Premda porijeklom iz latinskog izvora u glagoljskoj himni, *prěviši* potvrđuje starinu toga prijevoda, jer je u antifoni i u lekciji Eccl 5,7 u svim ostalim hrvatskoglagoljskim brevijarima zamijenjen sa *prěviš'ni*, adjektivom koji se javlja u staroslavenskim spomenicima u isto vrijeme kao i *prěviši*. Cf. Cloz I, 807.

I na kraju glagoljaška himna pokazuje više jezične i sadržajne srodnosti s istim troparima makedonske redakcije od ruske i srpske redakcije. Tako druga strofa himne: *Veselite se nebesa*, kojoj nisam našla grčki izvor, a za koju prof. Mošin misli da je kompilacija od poznatih istočnih liturgijskih tekstova, sačuvana je jedino u skraćenom (starijem) Cvjetnom triodu IV d 107 JAZU makedonske redakcije 13. st. Ova strofa nadopunjuje kronološke događaje kod Uskrсnuća prema evanđelju i tako oblikuje himnu u jednu idejnu, sadržajnu i vremensku cjelinu. To odrazuje vještog prevodioca, dobrog poznavaoca istočnih kao i zapadnih liturgijskih tekstova pa i savremena teološka strujanja jedne i druge crkve. Svi ovi elementi stavljaju postanak ove himne u predraskolno doba, dakle prije 11. st., odnosno u doba najstarije slavenske pismenosti kojoj su začetnici solunska Braća.

*

Pokušali smo odrediti strukturu, provesti idejnu analizu i jezične izražajne mogućnosti, odrediti liturgijsko mjesto, vrijeme oblikovanja i autora naše hrvatskoglagoljske uskrсne himne. Ostavljamo liturgičarima, napose dobrim poznavaocima starog istočnog grčkog i slavenskog bogoslužja, muzikolozima i ostalim stručnjacima da dotjeraju i isprave ovaj rad, koji je bio otežan pomanjkanjem većeg izbora komparativnog materijala iz ćirilskih i grćkih izvora.

Ovom radnjom također se podupire mišljenje izraženo u novije vrijeme, da su protjerani ućenici solunske Braće mogli doći iz Ve-

⁶² Radovi, 6. Zagreb 1967, 12.

necije na bizantski teritorij Kvarneskih otoka i Dalmacije.⁶³ Upravo je otok Krk čuvao najstarije glagoljske kodekse: Kločev glagoljaš i Grškovičev apostol. Također su baš u vrbničkim glagoljskim brevijarima umetnute u brevijarske oficije najstarije slavenske književne vrste iz pera Klimenta Ohridskoga: Pohvala Ćirilu u trećoj varijanti službe u čast sv. Braće u brevijaru vrbničkog popa Mavra iz 1460.⁶⁴ i naša uskrsna himna oblikovana od istočnih himnodijskih elemenata u Vrbničkom III brevijaru iz 15. stoljeća. Pjevala se do 18. st. na Uskrs uz ljubljenje Križa. (Cf. Vj. Štefanić, Glagoljski rukopisi otoka Krka, 415—416).

PRILOG

Tekst himne u kojem su strofe i stihovi rekonstruirani prema originalnim interpunkcijama i prema misaonoj sadržini

1. H(ръst)ъ vskr(ъ)se iz mrtvihъ.
semrtiju na semr(ъ)тъ nas'tupi.
grobnimъ život' darova.¹

*Ηριστός ανέστη ἐκ νεκρῶν,
θανάτῳ θάνατον πατήσας,
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζωὴν χαρισάμενος.**

2. Veselite se nebesa.
i radui se zemla.
i vsa ēže sutъ v nihъ.
ibo vladika H(ръst)ъ B(og)ъ
n(a)šъ.

sašad' va adova vrata.²
ēkože sam' izvoli.
uzi razvrže okovanihъ.
pobědu že imie.³
vskrse iz mrtvihъ.
grobnimъ život' darova.

⁶³ Vj. Štefanić, Tisuću i sto godina od moravske misije Ćirila i Metodija. Slovo 13, 1963, 30—33; N. Klaić, Historijska podloga hrvatskog glagoljaštva u X i XI stoljeću. Slovo 15—16, 1965, 225—281.

⁶⁴ Slovo 15—16, 133—137.

¹ Današnji tekstovi istočnog obreda razrješuju rečenicu: *smertiju smertъ popravъ i suštymъ vo grobēhvъ životъ darovavъ*. Cf. *Casoslovъ*. Rim 1950, 775; Velikij Sbornikъ III. Triodъ postnaja i cvětnaja. Praga 1953, 851.

* W. Christ et M. Paranikas, *Anthologia graeca*. Carminum christianorum. Lipsiae 1871, 90; N. Nilles, o. c. T. II, 313.

² *Na adova vrata* (IV d 107, f. 171v).

³ *Qzi že okovaniq rěšitъ. padaq životъ*. (IV d 107, f. 171v).

3. Muronoscicamъ ženam'.
pri grobi pristav'
anj(e)lъ gla(gola)še.
murro mrtvimъ est' dostoino.
H(rъst)ъ že istlěniju ěvi se tujъ.

Ταῖς Μυροφόροις γυναίξι,
παρὰ τὸ μνήμα ἐπιστάς,
ὁ Ἄγγελος ἔβόα:
Τὰ μύρα τοῖς θνητοῖς ὑπάρχει
ἀρμόδια,
Χριστὸς δὲ διαφθορᾶς ἐδείχθη
ἀλχότριος,
ἀλλὰ κραυγάσατε.
Ἄνεστη ὁ Κύριος,
παρέχων τῷ κόσμῳ τὸ μέγα ἔλεος.

Na vzapiite pojuće.
H(rъst)ъ vskrse iz mrtvihъ.
semrtiju na semrtъ nastupi.
grobnim' životъ darova.

4. Pridite ot viděniě ženi blago-
věstnice.
Sionu rcite.
primi ot nas' celovanie i radostъ.
i vskrsenie G(ospo)dne.⁴

Δεῦτε ἀπὸ θέας γυναῖκες
εὐαγγελίστριαι
καὶ τῇ Σιών εἴπατε.
δέχου παρ' ἡμῶν χαρᾶς εὐαγγέλια
τῆς ἀναστάσεως Ἡριστοῦ,

Likui igrai. i veseli se Erusolime.
c(ěsa)ra H(rъst)a B(og)a uzrěvъ.
iz groba ishodeća.
ěko i ženih' ot črtoga svoego.⁵

τέρπου, χόρευε καὶ ἀγάλλου,
Ἱερουσαλήμ,
τὸν βασιλέα Ἡριστὸν
θεασαμένη ἐκ τοῦ μνήματος
ὡς νυμφίον προερχόμενον.**

I vzapiite vsi pojuće.
H(rъst)ъ vskrse iz mrtvihъ.
semrtiju na semrt' nastupi.
grobnim' životъ darova.

⁴ Primi ot nasъ radostъ. blagověštenie vskreseniě H(rъsto)va. (Hilandarski fragmenat iz 12. st., f. 70^v i IV d 107, f. 171^r; vskr(b)senie H(rъsto)vo (Prvotisak glag. misala iz 1483. god.).

⁵ Uzrě ot groba ěko ženihu. ot črtoga ishodeštu (IVd 107, f. 171^r). Ostali stariji tekstovi: Hilandarski frag. ruske redakcije f. 70^v i IVd 4 srpske red. 15. st. f. 372^r kao i današnji ispuštaju ot črtoga svoego.

** W. Christ et M. Paranikas o. c. 95.

5. Nad vsěmi drěvi kedarъ.⁶ ti edin'⁷ převisi esi s(ve)ti Križu.⁸ na nemže živ(o)ť mira pñě. na nemže H(řst)ь pobědi semrtь. semrtiju svoeju semrtь pobědi. Al(elu)ě. A(lelu)ě. A(lelu)ě.	Super omnia ligna cedrorum tu sola excelsior in qua vita mundi pependit, in qua Christus triumphavit, et mors mortem superavit in aeternum.***
6. Križu tvoemu poklanaem se G(ospod)i. i s(ve)toe vskrsenie⁹ tvoe pro- slavlaemь. Pridite¹⁰ pokloněm se H(řst)ovu vskrseniju.¹¹ A(lelu)ě. A(lelu)ě.	<i>Τὸν Σταυρόν σου προσκυνούμεν, Δέσποτα, καὶ τὴν ἀγίαν σου ἀνάστασιν δοξίζομεν****</i>

Zusammenfassung

DIE ELEMENTE DER BYZANTINISCHEN HYMNOLOGIE IN DER KROATISCHGLAGOLITISCHEN HYMNE H(RĬST)Ь V(L)SKR(L)SE IZ MRTVIHЬ

In ihrer Abhandlung versucht die Autorin 1. die Struktur der Hymne festzustellen; 2. eine sachliche und ideenmässige Analyse des Textes durchzuführen; 3. die Möglichkeiten des Sprachausdruckes zu beobachten; 4. die Stelle der Hymne in liturgischer Hinsicht zu bestimmen; 5. die Zeit der Entstehung der Hymne festzustellen und Hinweise in Bezug auf ihren Autor zu geben.

1. Die Hymne besteht aus drei östlichen Ostertroparen (1, 3, 4) und einem Tropare (6), welcher in der östlichen Kirche bei der Adoration des Kreuzes am III Sonntage der Fastenzeit und am Festtage Exaltationis s. Crucis (14. IX), und in der westlichen Kirche bei der Adoration des Kreuzes am Karfreitage, gesungen wurde. Die zweite Strophe ist eine freie Zusammensetzung aus bekannten östlichen liturgischen Texten; sie enthält das beliebte Thema *Descensus Christi* in die Unterwelt. Die fünfte ist eine Übersetzung der

*** Glagoljska je antifona u brevijarima tačan prijevod latinske antifone što napose pokazuje završetak posljednje strofe: *superavit in aeternum*. On je u glagoljskim brevijarima preveden: *prěmože v věki*, a u našoj se himni jednom riječi ističe definitivna Kristova pobjeda.

**** J. Mateos, o. c. T. II, 40, 41.

⁶ Izostavljaju *kedarъ*: Pašmanski, Vatikanski 6, Novljanski 2, Vrbnički 4.

⁷ *ti edin'* imaju samo: Pašmanski i Vaticano slavo 19.

⁸ *S(ve)ti ili prěs(ve)ti Križu* dodaju u antifoni svi glagoljski brevijari.

⁹ *vskr(ь)snovenie* — Prvotisak misala.

¹⁰ *poideťe* — Prvotisak misala.

¹¹ *Priidite, vsi věrni, poklonimse svetomu Hristovu voskreseniju*. Iz uskrsnog kanona sv. Ivana Damaščanskog u 6. odi. Časoslovъ. Rim 1950, 782.

lateinischen Antiphone zum Canticus Zachariae (Benedictus, Luc 1, 68—79) am Festtage Exaltationis s. Crucis. Der frohe Ausruf *Alleluia* ist auch westlichen Ursprunges.

2. Die Analyse die sich auf die Idee und auf den theologischen Aspekt bezieht bringt eine chronologische Einheit der Ereignisse bei der Auferstehung Christi dar und reflektiert eine korrekte Erklärung der Dogmen um die Auferstehung und den Descensus Christi in die Unterwelt dar: seinen Sieg über den Tod und den Glauben in die Auferstehung und Unsterblichkeit der Menschen. Der Beweggrund des Descensus in die Unterwelt in der glagolitischen Hymne weist auf eine richtige Erklärung des Sieges Christi über den Teufel und der Befreiung der Gerechten hin — erklärt aber nicht ihre gleichzeitige Auferstehung, wie es die östliche Kirche lehrt.

3. Die linguistischen Ausdrucksmittel bestehen aus dem Lexik des älteren Fundus, bei welchem einige Wörter nur in Übersetzungen, die den slavischen Aposteln zugeschrieben werden, vorkommen. So z. B. *grobnimъ* (den Toten) in metaphorischer Bedeutung des Apostels von Ochrid aus dem 12. Jahrh. 99a, 6 in I Petr III, 19; IV, 6, in welcher Bedeutung es in jüngeren Denkmälern nicht mehr vorgefunden wird; ebenfalls *muronosice ženi, ženi blagověstnice* der östlichen Quellen kommen in den kroatischglagolitischen Codices nicht vor. Der Adjektiv *prěviši* — excelsior wird in den Denkmälern der kroatischen Redaktion durch den bekannteren Adjektiv *prěviš'ni* ersetzt. Da die Hymne hauptsächlich aus östlichen Troparen besteht, die was ihre Entstehung anbelangt, mit Psalmen verbunden sind, so hat sie einen besonderen poetischen Rhythmus, welcher ihr von ihrer Idee gegeben wurde. So werden in der Hymne ausgedrückt: die Verkündigung der Auferstehung, der Sieg über den Tod, der eschatologische Gedanke des Glaubens in die Auferstehung der Toten und die Huldigung dem Kreuze als dem Symbole der Auferstehung Christi und der Menschen.

4. Die kroatischglagolitische Hymne stellt einen einfachen Ritus des Auferstehungsfestes nach dem östlichen Brauche dar; der Kern dieses Brauches ist die Huldigung dem Kreuze und der Auferstehung Christi und der Austausch des Osternkusses, mit gleichzeitigem Singen der Troparen, die der Zusammensetzung unserer Hymne entsprechen. Die Rubrik schreibt vor man solle die Hymne singen: *lipimъ i veselimъ glasomъ*... Neben dieser Rubrik befindet sich im Osternoffizium dieses Breviers (Vrbnički III aus dem 15. Jahrh.) noch eine wichtige Rubrik, welche den östlichen Gesang des Offiziums bei kroatischen Glagoliten verrät. Es ist ein Hinweis dass beim Completorium während des Osternfestes die Psalmen gesungen werden sollen: *v glas' osmi*, das heisst nach der östlichen Sammlung der Gesänge im Octoich, worin sich die Gesänge für alle Wochentage befinden.

5. Von der ideell-sachlichen Richtigkeit und der inhaltlichen Einheit der Osternhymne, vom Gebrauche des älteren lexischen Fundus, dem Ideenrhythmus ihrer Strophen, dann von der Komposition der Hymne, welche aus ältesten östlichen Troparelementen besteht, ausgehend, weist die Autorin auf die Möglichkeit hin, dass die Verfasser der glagolitischen Osternhymne die Brüder Cyrillus und Methodius sind. In jener Zeit waren die hl. Brüder die einzigen, die eine hohe theologische und literarisch-linguistische Bildung und eine musikalische Vorbildung hatten; Elemente die sich im sehr kernigen Inhalte, dem literarischen Style und dem Modus der Ausführung der Osternhymne abspiegelten. Die Hymne stellt auch einen Kompromiss zwischen der östlichen und der westlichen Liturgie dar, weil sie aus beiden Elementen besteht — was für ihren westlichen Ursprung spricht. Ausserdem ist sie nur im Brevier III aus Vrbnik erhalten, u. z. als ein Teil des Ritus bei der Auferstehungsfeier nach der östlichen Liturgie.